

Wykład w Bydgoszczy

17.6.2026 - | Instytut Pamięci Narodowej

17 czerwca 2026 r. w siedzibie Delegatury Instytutu Pamięci Narodowej w Bydgoszczy zastępca prezesa IPN dr hab. Karol Polejowski wygłosił wykład o żołnierzach 5. Wileńskiej Brygady AK w 1946 r., dowodzonej przez Zygmunta Szendzielarza „Łupaszkę”.

W wykładzie pt. „»Stefan«, »Leszczyna«, »Szczygieł«, »Ford« – kim byli anonimowi żołnierze »Łupaszki»? Z badań nad stanami osobowymi 5. Wileńskiej Brygady AK w 1946 r.” zastępca prezesa IPN podkreślił, że historyczne poszukiwania przypominają niekiedy śledztwo. Często niełatwe i żmudne, ale też nadzwyczaj fascynujące. Nierzadko zdarza się również, że badacz trafia na tropy i informacje, o których nie mieli pojęcia nawet członkowie rodzin Niezłomnych, co daje historykowi ogromną satysfakcję.

Dr hab. Karol Polejowski od lat prowadzi badania i popularyzuje wiedzę o podziemiu niepodległościowym walczącym po II wojnie światowej z komunistycznymi uzurpatorami, którzy zawłasczyli Polskę i podporządkowali ją Związkowi Sowieckiemu. Jest m.in. autorem książki pt. „O Polskę wolną i czystą jak łąka. Szwadron 5. Brygady Wileńskiej AK ppor. Zdzisława Badochy »Żelaznego« na terenie powiatu kartuskiego w maju 1946 roku”. W swoim wystąpieniu szczególny nacisk położył na ukazanie mało znanych wątków związanych z funkcjonowaniem bydgoskiej grupy wsparcia dla dowodzonej przez mjr. Zygmunta Szendzielarza „Łupaszkę” 5. Brygady Wileńskiej Armii Krajowej.

Wydarzenie odbyło się w ramach cyklu spotkań Klubu Historycznego im. gen. Stefana Roweckiego „Grotą” w Bydgoszczy.

* * *

„Łupaszka” - partyzancka legenda

30 czerwca 1948 r. w Osielcu koło Jordanowa funkcjonariusze MBP aresztowali ukrywającego się mjr. Zygmunta Szendzielarza „Łupaszkę”, jednego z najbardziej zasłużonych dowódców polowych pierwszej i drugiej konspiracji, dowódcę 5. Wileńskiej Brygady AK.

Zygmunt Szendzielarz urodził się 12 marca 1910 r. w Stryju (w latach międzywojennych miasto powiatowe wchodzące w skład woj. stanisławowskiego), w wielodzietnej rodzinie urzędnika kolejowego. Po ukończeniu w 1929 r. gimnazjum matematyczno-przyrodniczego jako ochotnik wstąpił do wojska. W 1934 r., w stopniu podporucznika, otrzymał przydział do stacjonującego w Wilnie 4 Pułku Ułanów Zaniemeńskich.

We wrześniu 1939 r. stanął do walki w obronie ojczyzny, dowodząc 2. szwadronem swojego macierzystego pułku, wchodzącego w skład Wileńskiej Brygady Kawalerii. Po ataku ZSRS na Polskę, pod koniec września, został aresztowany przez Sowieców podczas próby przedostania się na terytorium Węgier. Szendzielarzowi udało się jednak zbiec z niewoli. Po bezskutecznych próbach ponownego przebiccia się na Węgry, wrócił do Wilna, gdzie wkrótce włączył się w działalność konspiracyjną, najpierw w strukturach Kół Pułkowych, a następnie ZWZ-AK. W tym okresie przyjął pseudonim konspiracyjny „Łupaszka”, nawiązujący do podpułkownika kawalerii Jerzego Dąbrowskiego „Łupaszki” (słynnego zagończyka, w czasie wojny polsko-bolszewickiej współtwórcy 13. Pułku Ułanów Wileńskich, zamęczonego przez Sowieców w mińskim więzieniu w 1940 r.).

We wrześniu 1943 r., z rozkazu Komendy Wileńskiego Okręgu AK, Szendzielarz stanął na czele oddziału partyzanckiego dowodzonego wcześniej przez ppor. Antoniego Burzyńskiego „Kmicica”. Na kilka dni przed przybyciem „Łupaszki” do bazy nad jeziorem Narocz, grupa ta została rozbrojona i rozbita przez partyzantkę sowiecką, a jej dotychczasowego dowódcę zamordowano. Szendzielarz rozpoczął odbudowę oddziału, który w styczniu 1944 r. oficjalnie otrzymał nazwę 5. Wileńskiej Brygady Armii Krajowej (choć określano go także jako Brygada Śmierci). Operował on na obszarze rozciągającym się na północny-wschód od Wilna. Oddział „Łupaszki” w 1943 i 1944 r. toczył boje z wojskami niemieckimi, wspieranymi przez litewskie formacje kolaboracyjne, a także z partyzantką sowiecką.

5. Wileńska Brygada AK w lipcu 1944 r. została otoczona przez Sowietów w Puszczy Grodzieńskiej. „Łupaszka”, nie dostrzegając innej możliwości, zdecydował się rozformować brygadę, której żołnierze – podzieleni na mniejsze grupy – przebijali się na zachód lub mogli wracać na Wileńszczyznę. Szendzielarz, wraz z resztkami brygady, przedostał się na Białostocczyznę, gdzie podporządkował swój oddział Komendzie Okręgu AK Białystok. W kolejnych miesiącach do stacjonującej w lasach w okolicach Bielska Podlaskiego grupy „Łupaszki” dołączali partyzanci z rozbitych oddziałów AK z okręgów wileńskiego i nowogródzkiego. Odtworzona w ten sposób 5. Brygada Wileńska wiosną 1945 r. liczyła około 200 żołnierzy. Wielokrotnie prowadziła walki z oddziałami Armii Czerwonej, NKWD, KBW, UB i MO.

Po otrzymaniu we wrześniu 1945 r. rozkazu rozformowania brygady, „Łupaszka” przedostał się do Gdańska, gdzie podporządkował się komendantowi eksterytorialnego Wileńskiego Okręgu AK, ppłk. Antoniemu Olechnowiczowi „Pohoreckiemu”. Jego pozwolenie na utworzenie większego oddziału bojowego otrzymał dopiero na początku roku 1946. Wiosną dotarł do Borów Tucholskich, gdzie po raz kolejny rozpoczął odtwarzanie 5. Brygady Wileńskiej. Jeszcze w tym samym roku połączył swój oddział z podlegającą mu 6. Brygadą Wileńską, operującą na Podlasiu i Białostocczyźnie.

W 1947 r., dostrzegając beznadziejność sytuacji, w jakiej znalazła się brygada, zwolnił swych podkomendnych ze złożonej przysięgi. Sam postanowił powrócić do cywilnego życia. Dotarł na Górny Śląsk, skąd – zagrożony aresztowaniem – przedostał się do Zakopanego. Ukrywał się tam, z krótkimi przerwami aż do kwietnia 1948 r. Następnym miejscem pobytu „Łupaszki” była Chabówka, z której w połowie czerwca przeniósł się do Osielca pod Jordanowem. Został tam wytropiony przez funkcjonariuszy komunistycznej bezpieki. Aresztowano go nad ranem 30 czerwca 1948 r. w domu, w którym się ukrywał.

Zygmunta Szendzielarza osadzono w więzieniu przy ul. Rakowieckiej w Warszawie. W wyroku wydanym 2 listopada 1950 r. komunistyczny sąd skazał go na śmierć. Został zabity w więzieniu mokotowskim 8 lutego 1951 r. Ciało pogrzebano w tajemnicy, w nieznanym miejscu. W 2013 r. badaczom IPN udało się odnaleźć szczątki Szendzielarza podczas prac prowadzonych w kwaterze „Ł” na Powązkach. Pogrzeb państwowy dowódcy Brygady Wileńskiej AK odbył się w 2016 r. na cmentarzu Powązkowskim.

W 2019 r. w pobliżu domu w Osielcu, w którym ukrywał się i został aresztowany „Łupaszka”, odsłonięto jego pomnik, sfinansowany przez krakowski IPN.

Tekst Jakub Ryba

Polecamy:

- Mjr Zygmunt Szendzielarz „Łupaszka”
- Major Szendzielarz „Łupaszka” – żołnierz i patron wyklęty. Symbol bezkompromisowej walki o Polskę – artykuł Pawła Niziołka

- Anna Płońska: Egzekucja majora. Śmierć Zygmunta Szendzielarza „Łupaszki”
- Piotr Szubarczyk: „Łupaszko” wychodzi w pole
- Pożegnanie płk. Zygmunta Szendzielarza „Łupaszki” - Warszawa, 24 kwietnia 2016
- Mjr Zygmunt Szendzielarz „Łupaszka” i 5. Brygada Wileńska AK w 1945 roku
- Publikacja: Brygady „Łupaszki”. 5 i 6 Wileńska Brygada AK w fotografii 1943-1952
- Kolejne wyniki identyfikacji ofiar terroru komunistycznego
- Notacja Mieczysława Chojnackiego świadka ostatnich chwil życia mjr. Zygmunta Szendzielarza „Łupaszki”

<https://ipn.gov.pl/pl/aktualnosci/244067,Wyklad-w-Bydgoszczy.html>